

LESY A LESNICTVÍ NA HISTORICKY NEJVÝZNAMNĚJŠÍ KŘIŽOVATCE

TOMÁŠ VRŠKA

doc. Ing. TOMÁŠ VRŠKA, Dr.
Ředitel Školního lesního podniku
Masarykův les Křtiny Mendelovy
univerzity v Brně. Zabývá se aplikacemi
poznatků z výzkumu přirozených lesů
do postupů nepasečného lesnického
hospodaření a praktickou adaptací
na klimatickou změnu.

Od řady přátel z biologických oborů a pracovníků ochrany přírody opakovaně slychávám, že současná kalamita je vlastně záchranou lesnictví jako oboru, protože konečně všichni pochopí, že to lesníci dělali špatně. Ne že bychom v lesnictví nedělali chyby a neudělali ledacos špatně, ale je třeba si uvědomit, že každá krize a následující změna s sebou přináší náročné přechodné období spojené s výkyvy trhu, s udržením kvalifikované pracovní síly, a také vyžaduje určité dodatečné finanční vstupy. V případě současné krize lesů a lesnictví nás čeká veliký propad na trhu s jehličnatým dřívím, a tedy následně na trhu s produkty z nejlepšího obnovitelného zdroje, jaký máme – to už možná všem nedochází, že za pár let (při dnešní rychlosti rozpadu jehličnatých monokultur) budou např. produkty ze smrkového dříví výrazně dražší než dnes a nelze vyloučit ani nedostatek tak elementárních zdrojů jako dnes neprodejného jehličnatého vlákninového dříví (z něhož se vyrábí např. papír), kterého již dnes stojí jako suché stromy miliony kubíků v našich lesích a které bude za dva roky technologicky nepoužitelné. Až kalamita přejde a obrovské skladové zásoby

na pilách a v papírnách budou zpracovány, čeká nás obrovský pokles celkové výše těžeb a s tím spojená recese všech navazujících dřevozpracujících kapacit. Současně nebudou (často již dnes nejsou) vlastníci odumřelých lesů schopni vložit do lesa peníze, protože neprodali nyní nastojato uschlé stromy. Bez peněz zmizí z lesnictví kvalifikovaní dělníci a obor se může ponořit do úplného rozkladu (k čemuž přispívá i neuvěřitelně pomalá a nekompetentní reakce politiků a ministerstva zemědělství). Stejně tak ochránářská mantra o potřebě udržet český venkov s aktivním obyvatelstvem, které má vztah ke krajině, se bortí právě s nastalou krizí lesů a lesnictví. Tento příspěvek je pokusem vysvětlit stručně nelesníkům, co a proč se nyní v našich lesích děje a jak se pokusit změnit přístup k hospodaření v lesích. Jedná se spíše o výčet otázek, u nichž je naznačeno možné řešení, ovšem bez komplexního vysvětlení, které nelze provést v jednom příspěvku.

KOŘENY A PŘÍČINY SOUČASNÉ KRIZE

Jsme svědky největší krize v historii organizovaného lesnictví, jehož počátky datujeme

Obr. 1: Text nad obrázkem zjednodušeně uvádí, že pokud budou plochy lesa postupně obnovovány, jak jest v knize popsáno, bude možno pokračovat v neustálém cyklu obnovy. Tento návod je pro listnaté lesy, jak je uvedeno v nápise vpravo dole. Z maďarského císařského "Nařízení pro pěstování a údržbu stromů a lesů" (Mihály 1770).

na začátek 18. století. Symbolicky je pro lesníky milníkem rok 1713, kdy byla v Sasku vydána kniha Hannße Carla von Carlowitze „*Sylvicultura Oeconomica*“. Autor v ní mj. definoval základní principy lesního hospodářství, které jsou platné doposud – a sice princip trvalosti a vyrovnanosti výnosu. Na počátku 18. století byl stav lesů v Sasku (a nejenom tam) velmi špatný – jednalo se většinou o řídké porosty, které byly vypasené, vyhrabané, takže živinově ochuzené, a jejich produkce nedokázala uspokojit narůstající požadavky (zejména energetické a stavební) společnosti. Hannß Carl von Carlowitz popsal také způsob, jak dosáhnout lepšího výnosu – převzal klasický agrární systém, tedy školu čistého výnosu z půdy, a aplikoval ji na lesnictví. Tak se rodilo hospodaření se stejnorodými porosty – zpravidla jednodruhovými (monokultury), výškově i tloušťkově uniformními a s ohledem na jednorázový způsob vzniku také stejnověkými – tedy předobraz všem známých smrkových a borových monokultur. Ty se měly holosečně (jako např. sklizeň kukuřice) obnovovat v 60ti nebo 80ti letém cyklu, a pokud si majitel rozdělil svůj majetek na příslušný počet dílců, mohl dosáhnout právě kýžené trvalosti výnosu

a také vyrovnanosti, protože se dalo jednoduše rozpočítat, kolik dříví se bude ve stejnorodých porostech pravidelně těžit. V té době se jednalo o velmi pokrokový systém, protože před ním žádný neexistoval. Tento systém aplikovala např. císařovna Marie Terezie do svých „patentů lesů a dříví se týkajících“, které v polovině 18. století postupně vydávala pro jednotlivé země Rakousko-Uherské monarchie (obr. 1). Zároveň si v té době nikdo neuvědomoval (a ani nemohl uvědomovat), že takový systém může mít i své chyby.

Jehličnaté monokultury dnes došly na konec své pouti. Aktuální kalamita je výsledkem synergie více příčin, které se naneštěstí potkaly ve stejnou dobu na jednom místě. Většina dnešních smrkových porostů je ve druhé nebo třetí uměle založené generaci, borovice je na tom podobně. V případě převážně smrkových porostů lze za nejvýznamnější synergicky působící příčiny považovat:

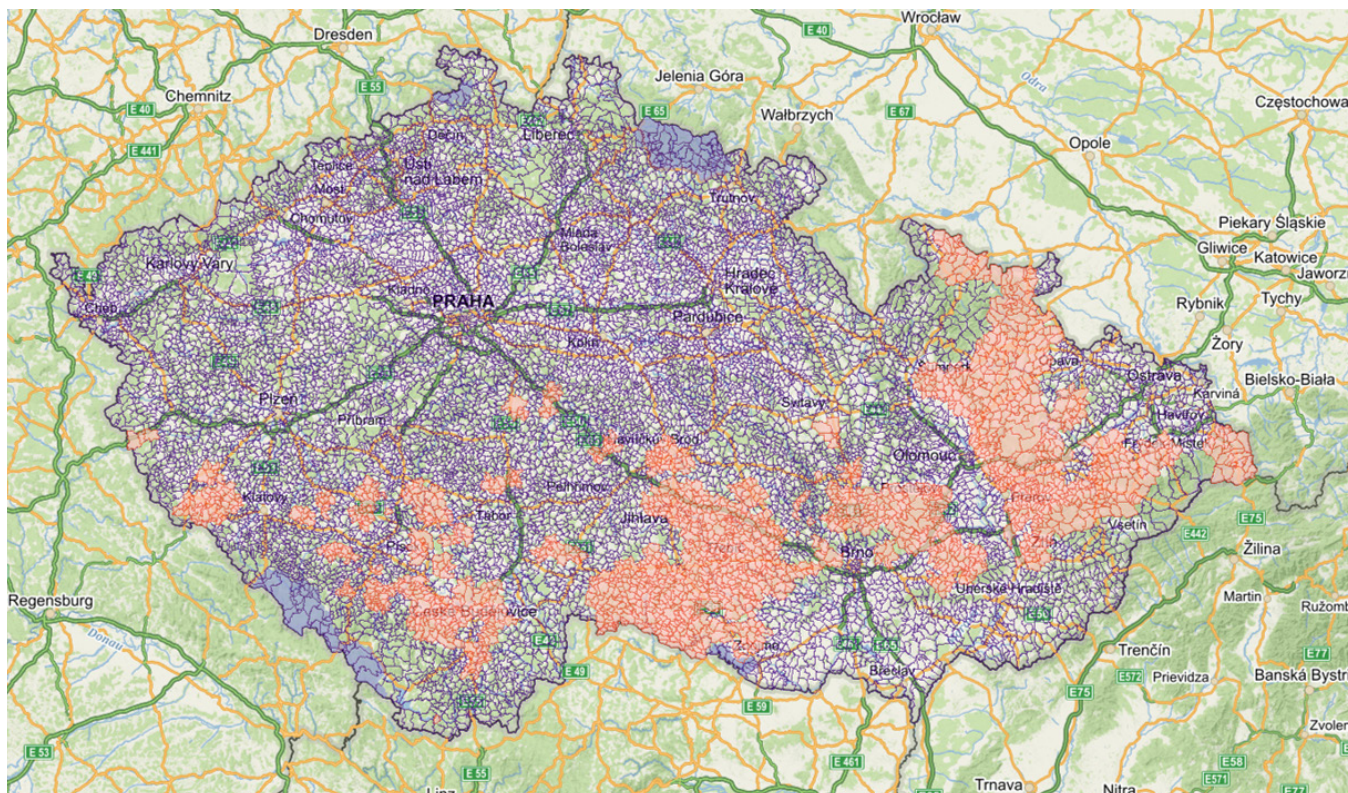
i) živinový dluh zejména v humusovém A horizontu (cca do 30 cm pod povrchem půdy), vznikající mírným, ale dlouhodobým okyselováním půdního prostředí pod smrkovými a borovými porosty a transformací bazických kationtů do

hlubších vrstev půdy a zároveň jejich fixací v pomalu se rozkládajícím jehličí,

ii) v minulosti nevhodné postupy výchovy smrkových porostů – zejména plošně uplatňování podúrovňových probírek, jejichž cílem bylo udržet souvislý jednovrstevný kompaktní zápoj těchto porostů (takto dnes již snad nikdo nepostupuje, ale setrvačnost stoletého cyklu lesa tuto stopu nesmaže ani za 30 let),

iii) aktuální klimatická změna reprezentovaná delšími periodami beze srážek, srážkově chudšími jarními měsíci, kdy začíná vegetační období, apod.

To však úplně neplatí pro borovice, kde je hlavní příčinou odumírání borových porostů dlouhodobý pokles hladiny podzemní vody, která se v určitém okamžiku stala i pro hluboce kořenicí borovici nedostupnou. Tento vliv je ještě závažnější, protože se dotýká dalších dřevin, které hlouběji koření. Na Jižní Moravě je plošně zřetelné prosychání korun dubů, které má stejné příčiny. Velmi rychle přibývá případů prosychání buku na jižních a jihozápadních expozicích v nižších polohách, a tak bychom mohli pokračovat. Výsledkem je neuvěřitelně rychle se šířící kalamita představovaná plošným odumíráním převážně jehličnatých porostů. Ků-

Obr. 2: Mapa vymezující kalamitní katastrální území dle Opatření obecné povahy Ministerstva zemědělství ze dne 31. 8. 2019, zdroj: Ministerstvo zemědělství. Z mapy jsou zřejmé hranice kalamitního území např. v Jeseníkách, kde od výškové linie 600-700 m n. m. již kalamita nemá celoplošný rozměr. Bude v takovém území možno pěstovat smrk z hlediska bezpečnosti produkce i do budoucna? A v jakém zastoupení a způsobu smíšení s ostatními dřevinami?

rovcovití, jako sekundární škůdci, jsou dnes přemnoženi v množství, kterému neodolají ani smrkové porosty v nejlepší fyziologické kondici (kdyby takové teoreticky existovaly) viz. obr. 2. Současný kalamitní stav zdaleka nekončí, pokud bude průběh počasí i nadále podobný, lze očekávat další plošnou expanzi rychlého odumírání převážně jehličnatých porostů v nižších a středních polohách i ve zbývající části ČR.

Aby to nebylo úplně jednoduché, měli bychom položit nejenom otázku, jaké lesy bychom chtěli mít do budoucna a jak je budeme pěstovat, ale zároveň jaké užítky od nich jako společnost očekáváme. A druhá otázka bude významně ovlivňovat odpověď na první. Se současnou krizí lesů a lesnictví přichází i velká společenská změna. Ta není podmíněna klimatickou změnou, ale 4. průmyslovou revolucí a s ní související změnou životního stylu, ve kterém v každodenním polovirtuálním životě městského člověka chybí pole, les, krajina, příroda a zároveň mizí přímý vztah člověka k těmto entitám jako zdrojům obživy. S oběma otázkami souvisí jedna velmi důležitá skutečnost: **rychlý kolaps jehličnatých hospodářských lesů i rychle se měnící požadavky na funkce lesů od společnosti přicházejí rychleji, než je dokážeme lesnickými postupy zmírnit, resp. zabezpečit.**

BUDUCNOSTÍ JE PESTRÝ LES

Přesto se pokusme naznačit základní paradigma pro obnovu/přeměnu/adaptaci lesů na klimatickou změnu a do jisté míry i na měnící se požadavky společnosti. Máme-li lesy pro budoucnost co nejjednodušeji charakterizovat, aby každý porozuměl, potom paradigmatickým budoucnosti je "pestrý les" – pestrý druhově i prostorově.

Skladba lesních porostů pro klimatickou změnu

1) **dřevinná skladba** – smíšené lesy s vyšším podílem listnatých dřevin a vyšším počtem druhů na jednotku plochy mohou představovat důležitý prvek stability lesů (stabilitu uvažujeme ve smyslu dopěstování dřevin do dimenzí, které jsou dobře zpeněžitelné a umožňují trvalou existenci lesního hospodářství). Samotná dřevinná skladba však není samospasitelná, velmi důležitá je též 2) **způsob smíšení porostů** – např. jednotlivé, hloučkovité, skupinové. Způsob smíšení dřevin totiž významným způsobem ovlivňuje odolnostní potenciál lesa. Dnes

bychom také mohli prohlásit, že máme smíšené lesy – když vytvoříme mozaiku hektarových ploch smrkových, bukových a borových. Každému ale je jasné, že v tomto prostorovém měřítku nefungují v přirozené podobě kompetiční vlastnosti dřevin. Vytváření a pěstování směsí patří do portfolia toho, čemu říkáme „lesnické umění“. Pracujeme s mnoha dřevinami, přičemž každá má odlišné kompetiční vlastnosti, musíme umět prostorově využít dřeviny s mělkým a hlubokým kořenovým systémem, dřeviny stín snášející s dřevinami více náročnými na světlo, dřeviny rychleji rostoucí s dřevinami pomaleji rostoucími apod. Proto také nelze sestavit univerzální návod na pěstování směsí. V případě práce se stín snášejícími dřevinami v nižších horských polohách (smrk-jedle-buk) není problém pracovat s jednotlivým smíšením dřevin, v případě bučin v jejich optimu se zpravidla jedná o hloučkovitou příměs dalších listnáčů (javory) a jednotlivou příměs modřínu ve větších skupinách buku apod. 3) **prostorová struktura porostů** – je velmi důležitým nástrojem pro pěstování lesů, ale zároveň ovlivňuje stabilitu lesních porostů. Budeme-li pracovat s větším počtem dřevin (které budou mít částečně odlišné nároky např. na světlo a rozdílnou růstovou dynamiku) a také pomocí postupů nepasečného hospodaření, budeme pracovat s heterogenní tloušťkovou i výškovou strukturou stromů, často až na úrovni jednotlivých sousedících stromů. Taková struktura více odolává např. bořivým větrům, vytváří větší variabilitu světlených podmínek, kterou

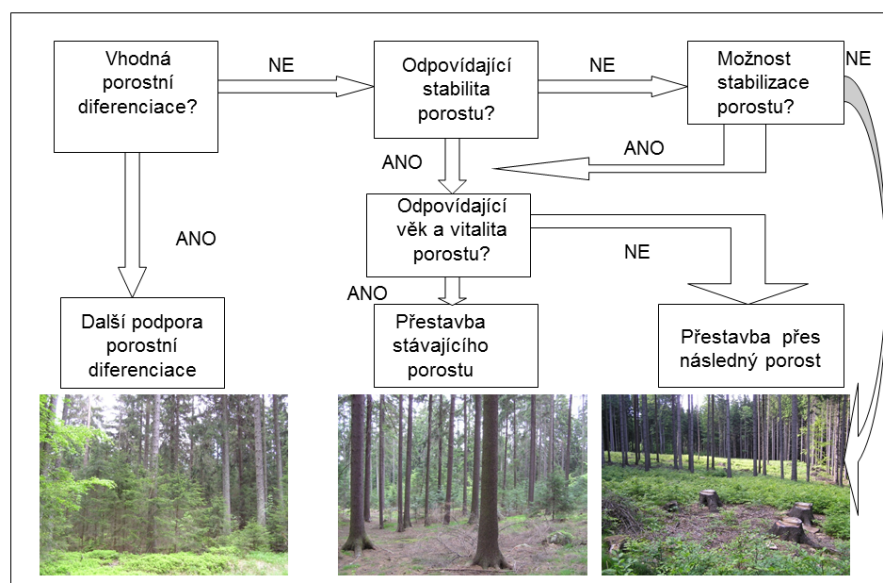
lze šikovně lesnický využít a zároveň je do určité míry pojistkou, že při extrémních disturbancích nedojde k plošnému rozpadu porostů (hovoříme o hospodářském lese, nikoliv o bezzásahových rezervacích, kde nám to nevádí).

Obecné principy pro budoucí modely pěstění lesů

1) **práce s menším počtem stromů na hektar** – se sníženým množstvím dostupné vody pro stromy/porosty budeme přecházet k práci s menším množstvím stromů na hektar. Takové modely známe z mediteránu, z Francie nebo z Itálie, kde jsou podmíněny klimaticky. Ale známe je i z Německa a dalších zemí, kde řada majetků přešla k nepasečným způsobům obhospodařování lesů (kde se často také pracuje s menším počtem stromů) primárně z důvodu snížení nákladů na drahou pracovní sílu.

Při nižší počtu stromů na hektar mají stromy větší koruny, jsou tedy fyziologicky odolnější, mají níže položené těžiště a jsou tedy mechanicky stabilnější a více využívají světlostního přírůstu (rychleji tloustnou). Pěstební technika je proto zaměřena na co nejrychlejší dosažení sice kratšího, ale silnějšího a kvalitnějšího kmene. Tyto postupy jsou různou měrou uplatnitelné u různých dřevin, ale např. pro duby jsou optimální, protože dub je dřevina se silnou přírůstovou reakcí na uvolnění.

2) **vyšší důraz na práci s konkrétními stromy** – s ohledem na stoupající cenu kvalifikované pracovní síly a také větší uplatnění tvořivých sil přírody v hospodaření, by se

Obr. 3: Schéma přestaveb smrkových monokultur (Vrška 2017, upraveno dle Schütz 2011).

měly zejména výchovné zásahy více zaměřit na tzv. pozitivní výběr (tím ovšem nelze paušálně odmítnout negativní výběr), který v principu znamená, že dlouhodobě uvolňujeme koruny nadějných cílových jedinců a zbývajících stromů si nevšímáme, těžíme tedy jenom ty, co vadí cílovým stromům.

3) větší zaměření na práci s cennými listnáči a obecně pěstění cenných sortimentů

– předchozí dva principy jsou předpokladem tohoto třetího principu. I zpracování dřeva prochází rychlými změnami a vize dřevozpracujícího průmyslu naznačují, že v budoucnu stále poroste poptávka po cenných, zejména listnatých sortimentech, neboť stále bohatnoucí společnost stále více nakupuje kvalitní výrobky z kvalitního masivu anebo s kvalitními dýhami, spotřebovává více sudů apod. Zároveň se ale rychle rozšiřuje chemické zpracování dřeva a následná výroba nových materiálů na bázi dřeva. V tomto průmyslu se ovšem nebude rozlišovat mezi nižšími kvalitami dříví a vše bude obchodováno váhovými přejímkami, tak jako již dnes vláknina v papírnách. Sortimenty střední kvality zkrátka nebudou schopny zajistit financování lesních majetků, jako je tomu dnes. To nám ale nevadí, protože při práci s vyšším podílem cenných listnáčů (nejenom duby, ale např. jeřáby, javory apod.) naplňujeme předpoklady pro pestrou dřevinnou skladbu i prostorovou strukturu lesa i práci s menším počtem konkrétních stromů.

4) Snížení obmýtí u porostů, které nelze adaptovat, ale dosud se nerozpadly

– pokud přežijí porosty s dominancí jehličnanů např. ve středních polohách (třeba na Českomoravské vrchovině) a jsou ve věku, kdy již nelze provést přestavbu lesního porostu (obr. 3), je přijatelným řešením zkrácení obmýtí – např. ze 110 let na 80 nebo i 70 let. Je třeba mít stále na mysli, že klíčovým zdrojem příjmů v lesnictví (více než 90 %, spíše 95 %) je prodej dříví a z jeho výnosu je placeno i plnění mimoprodukčních funkcí lesů (třeba opatření na zadržení vody v lesích, údržba turistických cest apod.). Proto je lepší, může-li vlastník alespoň částečně a zavčas prodat vypěstované dříví než riskovat, že mu za dalších 10, 20 let vše uschne na stojato a on přijde o svůj výnos. Výnos zároveň umožňuje změnit dřevinnou skladbu. Pokud porost necháme do 110 let doživořit a vlastník bude ochuzen o výnos z prodeje kvalitního dříví, je mnohem více pravděpodobné, že se opět bude přiroze-

Mendelova univerzita v Brně

UPLATNĚNÍ BŘÍZY (*Betula pendula* Roth.) A OSIKY (*Populus tremula* L.) PŘI OBNOVĚ A TVORBĚ LESA PO DISTURBANCÍCH

Příkladová studie z chlumních oblastí Moravy

Antonín Martiník

Obr. 4 Možnosti obnovy lesa po disturbancích na základě exaktních vědeckých dat - tedy ne, že to nejde (Martiník 2019).

nou cestou reprodukovat smrk, protože přirozená obnova smrku je pochopitelně levnější než nákup sazenic buku, klenu, jedle a následné kilometry plotů nezbytně nutné k zajištění kultur před okusem zvěří atd.

Adaptační opatření ale nelze zcela unifikovat, budou variabilní/rozdílná dle

1) typu stanoviště a orientace svahu – na příkladu výše uvedeného prosychání bučin dnes víme, že v pásmu bučin budeme i nadále přirozeně obnovovat buk vyjma jižních a jihozápadních expozic, kde buk trpí prosycháním a zejména starší porosty postupně odumírají – pokud nebudou předčasně obnoveny, přijdou vlastníci opět o výnos (těžbou palivového dříví se opravdu nelze uživit) a nebudou moci vložit peníze do úpravy dřevinné skladby a vnesení dřevin, které buk na suchem exponovaných stanovištích nahradí (i dubová síje, kterou můžeme využít, něco stojí – minimálně masivní oplocení proti černé zvěři, která jinak sijí spolehlivě „vysaje“).

2) porostního typu – každý lesník dědí práci

po svém předchůdci, tudíž zdědí-li lesník převahu jehličnatých (např. smrkových) porostních typů, bude při adaptaci postupovat jinak s výběrem dřevin pro podsadbu a s načasováním podsadby, než lesník, který pracuje s bukovým porostním typem a potřebuje ho změnit na dubový typ anebo zůstat u bukového porostního typu, ale přejít k nepasečným formám obhospodařování bučin (nenechte se pocitově mýlit, ale velkoplošný podrostití způsob hospodaření v buku, jakkoliv je dobrou formou hospodaření, je stále formou pasečného hospodaření, protože generuje stejnověké a stejnorodé porosty).

3) růstové fáze porostu – v pěstování lesů rozlišujeme 7 rústových fází, které jsou rozhodujícími etapami ve vývoji hospodářského lesa. Jsou pochopitelně generovány pro les věkových tříd, který ovšem u nás dominuje na převažující ploše lesů: nálet/kultura; nárost/kultura odrostlá; mlazina; tyčkovina; tyčovina; nastávající kmenovina; vyspělá kmenovina. Již z názvu je i nelesníkoví jasné, že v tyčkovině budeme asi postupovat jinak než ve vyspělé kmenovině. Budeme pracovat s různou intenzitou

výběru ve vztahu k prostorové diferenciaci porostu i ve vztahu k aktuální dřevinné skladbě. Obecně platí, že přestavba smrkových stejnorodých porostů na smíšené a strukturně diferencované se nejlépe začíná v rozmezí 40-60 let věku smrčín.

Budoucnost smrku

Pro lesnictví klíčová otázka – kolik smrku, na jakých typech stanovišt, v jakém zastoupení a v jakém způsobu smíšení budeme moci do budoucna pěstovat s přiměřenou mírou jistoty dosažení finální produkce? Nyní pozorujeme, že jednotlivě, příp. hloučkovitě vtroušený smrk ve smíšených porostech buku, javoru, modřínu apod. bez problémů přežívá ve středních polohách. Je jasné, že např. na Českomoravské vrchovině v budoucnu nebude hlavní dřevinou, ale je třeba zkoušet, jakou si můžeme dovolit jeho příměs. Pokud bude pěstován v strukturně bohatých porostech, tedy ne plně zapojených a stejnorodých, bude mít delší korunu, tudíž bude fyziologicky odolnější a s vyšším „přídělem“ vody (méně stromů na hektar) může jako přimíšená dřevina dobře prosperovat, protože dokáže lépe využít i malé srážkové úhrny (díky podpovrchovému kořenovému systému a vysoké schopnosti zachycovat horizontální srážky).

Otázka využití a limitů pro nepůvodní dřeviny

Se změnou klimatu se mění růstové podmínky pro dřeviny. Mění se vegetační stupňovitost a v nejteplejších oblastech Česka je zejména letní počasí čím dál více balkánské, nebo, chcete-li, provensálské. Rychle roste počet dní s teplotami přes 35 °C, tím se zvyšuje výpar a vodní bilance v lesním prostředí je rok od roku horší. Budeme na tuto změnu reagovat také akceptací domovských evropských dřevin z jižnějších oblastí? Rozlišujeme mediteránní dřeviny, které jsou zpravidla stálezelené a netolerují větší a delší mrazy od dřevin balkánských (panonských), které jsou adaptované jak na horká suchá léta, tak na zimy se sněhem a mrazy. V učebnicích fyto geografie z 80. let 20. století (a ještě v prvním dílu Květeny ČR) je hranice panonika (jako teplé a suché podoblasti Balkánu) vedena po okrajích jihomoravských úvalů. Dnes je nepochybné (a rychlé šíření populací balkánských druhů hmyzu je toho důkazem), že panonikum nám expanduje na severozápad (z pohledu

ČR), pouze dřeviny to nedokážou tak rychle. Domnívám se, že bychom měli vyzkoušet pěstovat v našich hospodářských modelech dub cer, dub uherský, dub plstnatý a další druhy více snášející suché podnebí. Změny v lesnictví jsou velmi pomalé, zde nehrozí v rámci jednoho století žádná expanze těchto dřevin, mj. proto, že mají podobné kompetiční nároky jako naše druhy dubů – vyvíjely se na stejném kontinentu. Naprosto rozdílné chování má americký dub červený a vůbec všechny dřeviny z amerického kontinentu, jejichž fylogeneze probíhala v jiných podmínkách a jejich zavedení do našich pěstebních systémů přináší řádově více otázek a potenciálních problémů.

Obnova porostů po rozpadu – nejenom lesnický, ale i společenský problém

Obnova porostů, v nichž plošně odumřelo dřevinné patro, se může ubírat více cestami. Pokud došlo k plošné těžbě kůrovcevého dříví a v porostech nebylo přirozené zmlazení, připadá v úvahu umělá obnova nebo sekundární sukcese pionýrských (přípravných) dřevin, anebo kombinace obou postupů. Při umělé obnově vystává riziko udržení výsadby a péče o ně na velkých plochách s extrémními výkyvy mikroklimatu a velkým tlakem zvěře. Při obnově s využitím sekundární sukcese je naopak potřeba počítat s delší dobou obnovy. V krytu pionýrských dřevin ale dobře prosperují cílové druhy důležitých hospodářských dřevin a dříve opomíjená bříza může být částečným zdrojem příjmů, pokud ji dovedeme pěstebně kultivovat tak, aby vytvářela alespoň cca 8 m pravidelného rovného kmene (podrobnější informace o využití přípravných dřevin při obnově kalamitních holin viz Martiník 2019 – obr. 4). I na velkých kalamitních plochách lze využít smrk – jako přípravnou dřevinu pro budoucí rozčlenění porostů. Pokud někde zalesníme např. 10 hektarů souvislé plochy, můžeme vytvořit smrkové pruhy (ve středních a vyšších polohách, pochopitelně), které budou od fáze mlazin vychovávány velmi silnými zásahy a budou tedy reagovat silným tloušťkovým přírůstem a budou mít dlouhé koruny. Takové porosty již ve 40 letech mohou generovat slabší kulatinové sortimenty, budou předčasně smýceny (v 50 letech), obnoveny cílovými dřevinami (to už snad budeme moudřejší a budeme lépe vědět, které dřeviny ve změněných podmínkách

nejlépe uplatnit) a tím si prostorově rozčleníme výše zmíněných 10 hektarů tak, aby nám na nich znovu nevznikaly souvislé plochy stejnorodých porostů. A je třeba mít stále na mysli, že z něčeho musíme budoucí strukturní diferenciaci zaplatit.

Avšak tisíce hektarů nastojato odumřelých porostů (a bude jich rychle přibývat) již nebudou vytěženy, protože toto dřevo je aktuálně neprodejné pro přesycenost trhu a nikdo nebude platit těžbu stromů, které neprodá (i export kůrovcevého dříví do Číny už pokulhává). Tyto porosty budou podle mohutnosti kmenů během 2-4 let technologicky nepoužitelné (místně už dosáhly tohoto stavu), zároveň cca po 5 letech se začnou lámat a padat a les se stane velmi nebezpečným. V té chvíli už nebude možné poslat ke zpracování stromů žádného dřevorubce ani harvester právě pro nebezpečnost porostu. Stát bude muset vyhlásit zákaz vstupu do těchto lesů. Přírodě se nic nestane, ta je na nás nezávislá. Poroste zde nový les, ekologicky hodnotný. Zůstává ovšem otázka, jestli to jako společnost chceme (pořád uvažujeme o hospodářském lese, nikoliv o zvláště chráněných územích), protože hospodářsky bude takový les mnohem hůře využitelný. Pěstění lesů je disciplína, která usměrňuje růst stromů pro dosažení určité kvality kmene. V pralesovitých porostech nenacházíme kvalitu kmene v takové podobě a množství, aby uspokojovala společenské požadavky na produkci dřevěných výrobků – takže ve spontánně vzniklých lesích po plošném odumření smrkové monokultury prostě nebude taková kvalita budoucích porostů, aby nám umožnila držet si současný standard spotřeby dřeva v jeho objemu i kvalitě. A to je klíčové sdělení proto, abychom si rozmysleli, co vlastně chceme, aby nám lesy poskytovaly. Je to navýsost politická otázka, bohužel většinu našich politiků tyto souvislosti vůbec nedocházejí, natož aby o nich uvažovali. Ale i je jsme prostřednictvím svobodných voleb chtěli. Bude tedy společnost vůbec schopna formulovat svoje zadání lesníkům 21. století?